

Anna Batorczak
Uniwersyteckie Centrum Badań
nad Środowiskiem Przyrodniczym
a.batorczak@uw.edu.pl
www.ekoedu.uw.edu.pl

Zwiększenie udziału młodzieży niepełnosprawnej w edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

Podjęcie do problemu niepełnosprawności dopiero w ostatnich latach ubiegłego wieku zmieniło się w kierunku poszanowania praw osób niepełnosprawnych oraz uznania ich możliwości do nauki, pracy i pełnego uczestniczenia w życiu społecznym. Ten proces najlepiej oddają oficjalne definicje niepełnosprawności.

W roku 1980 Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) przyjęła i ogłosiła Międzynarodową Klasyfikację Uszkodzeń, Niepełnosprawności i Upośledzeń, w której niepełnosprawność określona została jako biologiczna.

W procesie powstawania niepełnosprawności lub procesie stawania się osobą niepełnosprawną koncepcja ta przyjmuje trzy wymiary:

- **uszkodzenie** – oznacza wszelki brak lub anormalność anatomicznej struktury narządów oraz brak lub zaburzenie funkcji psychicznych lub fizjologicznych organizmu, na skutek określonej wady wrodzonej, choroby lub urazu;
- **niepełnosprawność funkcjonalna** – oznacza wszelkie ograniczenie lub brak, wynikający z uszkodzenia, zdolności wykonywania czynności w sposób i w zakresie uważanym za normalny dla człowieka;
- **upośledzenie lub niepełnosprawność społeczna** – oznacza mniej uprzywilejowaną lub mniej korzystną sytuację danej osoby, wynikającą z uszkodzenia i niepełnosprawności funkcjonalnej, która ogranicza lub uniemożliwia jej wypełnianie ról związanych z jej wiekiem, płcią, oraz sytuacją społeczną i kulturową.

To „medyczne” podejście spotkało się z ostrą krytyką. W październiku 1994 roku rozszerzona definicja osoby niepełnosprawnej została przedstawiona przez Europejskie Forum Niepełnosprawności w Parlamencie Europejskim:

Osobą niepełnosprawną jest jednostka w pełni swych praw, znajdująca się w sytuacji upośledzającej ją na skutek barier środowiskowych, ekonomicznych i społecznych, których z powodu występujących u niej uszkodzeń nie może przewyższać w taki sposób jak inni ludzie. Bariery te zbyt często są zwiększane przez deprecjonujące postawy ze strony społeczeństwa.

(Ze strony internetowej:)

Podobna zmiana w podejściu konieczna jest w edukacji, a edukacja ekologiczna służąca zrównoważonemu rozwojowi w szczególności może służyć temu wyzwaniu.

Edukacja ekologiczna ma ogromny potencjał dla kształcenia i przygotowywania do życia w społeczeństwie dzieci i młodzieży również - a może nawet szczególnie - niepełnosprawnej. Ciekawe i angażujące uczniów zajęcia w pięknym otoczeniu, poza szkolną klasą i możliwość prowadzenia bezpośrednich obserwacji przyrodniczych rozwijają uczniów intelektualnie i duchowo, uwrażliwiają je na piękno i wartości przyrody, pobudzają do refleksji, a także wyrabiają poczucie odpowiedzialności i skłaniają do podejmowania działań służących ochronie przyrody. Najefektywniejsza edukacja ekologiczna może być prowadzona w miejscach powołanych do tego celu, czyli w różnego rodzaju centrach edukacji ekologicznej i przyrodniczej. Taka edukacja powinna być dostępna dla wszystkich młodych ludzi również tych niepełnosprawnych, bo to oni będą decydować o zrównoważonej przyszłości świata. Niestety praktyka często bywa inna. Pozostaje wiele do zrobienia, aby edukacja dla zrównoważonego rozwoju na odpowiednio wysokim poziomie na dobre znalazła się w programach nauczania szkół oraz w ofertach edukacyjnych centrów edukacji ekologicznej. Poważne bariery ograniczające dostęp do tej edukacji dla uczniów niepełnosprawnych to m.in. brak przystosowań architektonicznych w budynkach i na terenie, gdzie są prowadzone zajęcia, brak przygotowania kadry do pracy z niepełnosprawnymi i trudności w komunikacji, niewystarczająca liczba osób, które powinny pomagać w prowadzeniu zajęć i wreszcie brak odpowiednich materiałów edukacyjnych.

Powyższe refleksje skłoniły międzynarodowy zespół edukatorów do podjęcia projektu: **Zwiększenie dostępu do edukacji ekologicznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej** adresowanego przede wszystkim do edukatorów z centrów edukacji ekologicznej. Projekt otrzymał dofinansowanie z Unii Europejskiej, z programu Socrates/ Leonardo and Youth Programmes i był realizowany w latach 2005- 2007. W projekcie, poza Uniwersyteckim Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym, brały udział instytucje edukacyjne z Bułgarii, Łotwy, Słowacji, Włoch i Wielkiej Brytanii. Brytyjska organizacja Field Studies Council Environmental Education była koordynatorem projektu.

Podczas dwóch lat trwania projektu, cały międzynarodowy zespół zaangażowany w jego realizację nabrał głębokiego przekonania, że dla prowadzenia efektywnej edukacji uczniów niepełnosprawnych w centach edukacji ekologicznej konieczne jest spełnienie następujących warunków:

- Otwarte podejście nauczycieli i edukatorów oraz umiejętność nawiązywania kontaktu z dziećmi i młodzieżą niepełnosprawną.
- Odpowiednie materiały edukacyjne.
- Zapewnienie, żeby uczniowie niepełnosprawni mogli na równi z uczniami pełnosprawnymi korzystać z pomocy dydaktycznych.
- Zapewnienie, aby miejsca, w których prowadzi się edukację ekologiczną były dostępne i bezpieczne dla uczniów ze wszystkimi rodzajami niepełnosprawności.
- Dopasowywanie wymagań do możliwości poszczególnych uczniów, ale równoczesne unikanie stosowania „taryfy ulgowej” dla uczniów niepełnosprawnych.
- Korzystanie z pomocy pedagogów i innych osób, które pomogą uczniom w przemieszczaniu się i uczestniczeniu w zajęciach.
- Umożliwienie kadrze edukacyjnej udziału w kursach i szkoleniach poświęconych edukacji dla niepełnosprawnych i grup integracyjnych.
- Współpraca z organizacjami i instytucjami zajmującymi się prawami osób niepełnosprawnych.

W wyniku projektu opracowano wskazówki metodyczne służące pracy z dziećmi i młodzieżą o różnych rodzajach niepełnosprawności oraz scenariusze zajęć. Duże zainteresowanie projektem skłoniło Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem do wydania publikacji zawierającej powstałe opracowania. Stało się to możliwe dzięki dotacji Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Publikacja, składa się z trzech części. W pierwszej podano różne sposoby definiowania i klasyfikowania niepełnosprawności oraz ogólne wskazówki metodyczne, w jaki sposób prowadzić zajęcia przyrodnicze i ekologiczne z uczniami z pewnymi, wybranymi rodzajami niepełnosprawności. Omówione zostały podstawowe rodzaje niepełnosprawności, lecz ze względu na szczególną specyfikę pracy, pominięto wskazówki do pracy z uczniami głuchoniemymi i z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu większym niż lekkim. Korzystając z tych materiałów należy jednak być świadomym, że podziały na rodzaje niepełnosprawności nie zawsze są ewidentne i że często u jednej osoby mogą występować różne rodzaje niepełnosprawności.

W drugiej części znalazły się scenariusze zajęć, opracowane w sześciu krajach uczestniczących w projekcie. Wszystkie scenariusze mogą być z powodzeniem realizowane z młodzieżą, która nie jest niepełnosprawna. Zamierzeniem autorów było wprowadzenie szerszego spojrzenia na „uczenie o przyrodzie” i przedstawianie wzajemnych relacji: człowiek – przyroda, a także rozwijanie wrażliwości i posługiwania się różnymi zmysłami. Przydatność scenariuszy do prowadzenia zajęć z młodzieżą niepełnosprawną zależy od umiejętności wprowadzenia wskazówek metodycznych opisanych w pierwszej części.

W trzeciej części znalazły się pomoce dydaktyczne i wskazówki do ich tworzenia. M.in. opracowany został „Klucz do oznaczania podstawowych gatunków drzew leśnych i parkowych”. Klucz po wydrukowaniu i dwustronnym skopiowaniu można złożyć w poręczną książeczkę, którą może otrzymać każdy uczeń biorący udział w zajęciach.

Wszystkie wyżej wymienione materiały edukacyjne są dostępne na stronie www.ekoedu.uw.edu.pl

Dla Państwa wygody załączam tutaj jedną z pomocy dydaktycznych zawartych w naszej publikacji.

Przykładowa lista pytań, na które należy znaleźć odpowiedzi przed zorganizowaniem zajęć dla grupy młodzieży, w której znajdują się osoby niepełnosprawne

1. Ile jest dzieci niepełnosprawnych w grupie, która przyjeżdża na zajęcia do Centrum Edukacji Ekologicznej ??
2. Jakiego rodzaju niepełnosprawność mają dzieci przyjeżdżające na zajęcia ?
3. Ile wszystkich uczniów liczy grupa ?
4. Ilu będzie nauczycieli, pedagogów, opiekunów, ewentualnie innych osób, które mogłyby pomóc w prowadzeniu zajęć ?
5. Czy młodzież nie będzie miała problemów z dotarciem do Centrum Edukacji ? Tzn. czy np. jest możliwość podjechania autokarem odpowiednio blisko ?
6. Czy zaplanowane zajęcia (np. „W gościnie u naszych przyjaciół drzew”) można przeprowadzić z młodzieżą niepełnosprawną ?
 - a) dziećmi z „ukrytą niepełnosprawnością” tzn. upośledzeniem intelektualnym, ADHD, dysleksją
 - b) dziećmi niepełnosprawnymi fizycznie (na wózkach inwalidzkich ?)
 - c) Dziećmi słabo widzącymi i niewidomymi ?
7. Jeśli odpowiedź na pytanie 5, brzmi tak, to czy teren na którym będą prowadzone zajęcia jest odpowiedni ? Tzn. w przypadku tych zajęć czy jest to w miarę otwarta przestrzeń, gdzie można obserwować wszystkich uczniów, porośnięta różnorodnymi gatunkami drzew ?
8. Czy teren, na którym prowadzone będą zajęcia jest bezpieczny (nie ma oblodzenia, dużych kałuż. dołów itp.?)
9. Co należy zrobić w przypadku brzydkiej pogody ? Czy zajęcia można przeprowadzić w sali ?
10. Jeśli zajęcia mają odbywać się w sali, to czy budynek i sala są przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych (również tych na wózkach) ?
11. Czy potrafię przeprowadzić pracę w grupach z dziećmi niepełnosprawnymi ?
12. Czy osoby niepełnosprawne korzystają z lekarstw?